

Mező András alezredes:

AZ AMERIKAI STRATÉGIAALKOTÁS ELMÉLETI KÉRDÉSEI (1.)

ÖSSZEFOGLALÓ: A stratégiai tanulmányok amerikai kutatói rámutattak arra, hogy a katonai stratégia a nemzeti stratégia egy komponense. Az Amerikai Egyesült Államok nemzeti biztonsági stratégiája a teoretikusan létező „nagystratégiára” épül, melyet az elméleti kutatók az amerikai alkotmányban vélnek megtalálni. Az amerikai nemzet biztonságát szolgáló stratégiák rendszere az elmúlt évtizedek viharos nemzetközi politikai változásaihoz alkalmazkodott. Készítésük, publikálásuk és alkalmazásuk egyre szisztematikusabb, tudományosabb és átláthatóbb, ezért azok mindig világos üzenetet hordoznak szövetségeseik és ellenségeik számára.

KULCSSZAVAK: stratégia, nagystratégia, nemzeti biztonsági stratégia, nemzeti katonai stratégia, alkotmány, értékek

BEVEZETÉS

Az amerikai biztonságpolitika számára a 2015-ös év kiemelkedő jelentőségű volt. Februárban jelent meg az új *nemzeti biztonsági stratégia*, júliusban pedig az új stratégia nyomán a *nemzeti katonai stratégiát* is frissítették. A dokumentumok jelentőségének megértéséhez fontos az amerikai stratégiai gondolkodás és stratégiaalkotás folyamatának a feltárása. Dolgozatomban az amerikai megközelítést kívánom bemutatni, a filozófiát, ahogyan a stratégiáról gondolkodnak.

Írásomban elsősorban az amerikai stratégiaalkotás híres teoretikusainak stratégiáról alkotott nézeteire támaszkodtam, és igyekeztem rámutatni a stratégiai szemlélet – az Amerikai Egyesült Államokra jellemző és a politikai ciklusokon túlra mutató, többé-kevésbé – állandó elemeire. Munkám során döntően az ő elméleteiket vettem össze a stratégiák megalkotásának amerikai gyakorlatával. A stratégiaalkotás gyakorlatának vizsgálata során a kormányzati és a kongresszusi portálokon elérhető stratégiai dokumentumokat (mint elsődleges forrásokat) vettem figyelembe, igyekeztem elkerülni a másodlagos források használatát. Magyarországon az elmúlt időszakban Szegő László dandártábornok és Csiki Tamás foglalkozott tudományosan az amerikai stratégiai kultúra és gondolkodás problémakörével, különböző aspektusaival.¹ Tanulmányom e témakörhöz kapcsolódik, de más források alapján, más megközelítésben vizsgálja az amerikai stratégiakészítés elméletét.

¹ Szegő László: Az amerikai stratégiaalkotás modellje. *Hadtudományi Szemle*, 2011. 4. évfolyam, 1. szám, Budapest; Szegő László: Az Amerikai Egyesült Államok stratégiai kultúrája. *Hadtudomány*, 24. évfolyam, 2014. március, 1–2. szám; Szegő László: Az amerikai stratégiai kultúra napjaink katonai konfliktusaiban. *Hadtudományi Szemle*, 2014. 7. évfolyam 1. szám; Csiki Tamás: A stratégiai dokumentumok rendszere. *Nemzet és Biztonság. Biztonságpolitikai Szemle*, 2008. szeptember.

A STRATÉGIA AMERIKAI FOGALOMRENDSZERE

Egy tudományos értekezés fontos eleme az írás tárgyának a rögzítése, az alapfogalmak pontos definiálása, a terminológia tisztázása, mert csak ezek ismerete után lehet alaposan megvizsgálni a kiválasztott tárgyat, elvonatkoztatni, törvényszerűségeket megállapítani, elméleteket alkotni.²

Amikor a stratégiaalkotásról beszélünk, zavarba ejtően sokszínű, esetenként ellentmondásos fogalmakkal találkozunk. Már önmagában a *stratégia* szó jelentése, értelmezése³ is kérdéseket vet fel.⁴

A stratégia szó az ókori görög *strategosz* szóból ered, amely nemcsak a hadvezért jelentette a görög városállamokban, hanem valamiféle általános művészetet, vagy talán az „általánosság művészt” is. A szó eredete megerősíti azokat a nézeteket, melyek szerint a stratégiaalkotásnak nem minden aspektusa dolgozható fel pusztán tudományos módszerekkel, megértése és legfőképpen gyakorlati alkalmazása bizonyos tapasztalatot, intuíciót,⁵ kreativitást igényel.

Az amerikai stratégiaalkotás irodalmának egyik legmeghatározóbb szereplője Arthur F. Lykke, Jr.,⁶ aki a nyolcvanas évek végén kutatta a katonai stratégia elméleti és gyakorlati kérdéseit. Értekezését a katonai stratégia fogalmának tisztázására koncentrált, de megállapításai magára a stratégiára nézve is rendkívül hasznosak. Kutatásai során nem kevesebb, mint nyolc (!) különféle stratégiadefiníciót fedezett fel, melyek egyszerre egy időben voltak

² Carl von Clausewitz: A háborúról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013., ISBN 978 963 327 599 3. 110.

³ Ebben nemcsak a külföldi szakirodalom, hanem a magyar fogalomalkotás is jeleskedik. A stratégia a „hadászat, hadvezetés köznyelvi megnevezése” (forrás: Katonai lexikon. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1985, 510.); más definíció szerint viszont a „...hadművészet része, ...ahol a politikai, katonai felső vezetés gyakorlati tevékenysége megvalósul az ország és a fegyveres erők háborúra való felkészítése és a fegyveres küzdelem vonatkozásában” (forrás: Hadtudományi lexikon. MHTT, Bp., 1995). A legfrissebb terminológiai szótár szerint a hadászat: „A politikai harc vezetésének tudománya, elveinek, törvényszerűségeinek rendszere és gyakorlata.” (Forrás: Katonai terminológiai értelmező szótár. Zrínyi Kiadó, Bp., 2015, 578.) A katonai felfogástól eltérő meghatározásokat találunk a polgári üzleti életben is, ahol számos más megfogalmazás létezik a stratégiára: „Egy adott helyzetből a cél által meghatározott jövőbeli állapothoz vezető út, (...) polgári szervezetekben a tervezés és irányítás tudománya.” (Forrás: Barakonyi Károly: Stratégiai döntések. Strategy-XL Bt., Pécs, 2004, 13.)

⁴ A NATO egyezményes fogalma szerint a katonai stratégia a katonai erő fejlesztésére és alkalmazására vonatkozik, és csak egy összetevője egy nagyobb stratégiának (forrás: Katonai terminológiai értelmező szótár. Zrínyi Kiadó, Bp., 2015, 317.). A szövetségi definíció ellenére a katonai szakértők is különféle megközelítéseket vagy meghatározásokat alkalmaznak, attól függően, hogy milyen témáról van szó. Deák János vezérezredes például írásaiban nagyobb hangsúlyt ad a háború és a haditevékenységek irányításának a katonai stratégia tárgyán és tartalmán belül. (Forrás: Deák János: A katonai stratégiák változásai és fejlődésük lehetséges irányai. Hadtudomány, 2008/1. sz. 57.) Nyugati források elemzése alapján (Heinz Brill, Anton Burnhauser) hasonló véleményt képvisel Forgács Balázs százados, hadikultúra-kutató is. (Forrás: Forgács Balázs: A hadikultúra fogalmának historiográfiája. II. Hadtudományi Szemle, 2009/3. sz., 2. évf., 2009, 3.) Mráz István vezérőrnagy a katonai stratégiát olyannyira a nemzeti stratégia részének tekinti, hogy már egyenesen ágazati stratégiának hívja, és sürgeti a rendszerszemléletű (üzleti filozófiájú) stratégiaalkotás bevezetését az MH-ban is. (Forrás: Mráz István: A stratégiai vezetés és problémamegoldás a Magyar Honvédségben. Repüléstudományi Közlemények, 2000/2. sz., 12. évfolyam 30. sz., 10.)

⁵ Barakonyi Károly professzor polgári stratégiakutató szerint viszont a stratégia megalkotásában csak az időhiány (rossz időmenedzsment) miatt kerülhet sor meggondolatlan, intuitív döntésre.

⁶ Arthur F. Lykke, Jr. ny. ezredes, a US Army War College katonai stratégiai tanulmányok professzora. Utolsó beosztásában a US Army vezérkar háborús tervezési osztályán szolgált, korábban tábori tüzérosztály-parancsnokként szolgált Vietnámban és Kambodzsában. Egyetemi diplomát szerzett a Michigani Egyetem politológia szakán, valamint katonai felsőoktatási intézményekben (US Army Command and General Staff College, US Army War College).

érvényben az Amerikai Egyesült Államok hadseregében.⁷ Világos, hogy a sok különféle meghatározás mögött nemcsak egyszerűen a megnevezések és a meghatározások pontatlansága áll, hanem maguk a kapcsolódó koncepciók is ellentmondások, a stratégiáról alkotott nézetek összeegyeztethetetlenek. Ne felejtjük el, ez a fogalom a hadtudomány egyik kulcsfontosságú kifejezése, és az Amerikai Egyesült Államok hadserege az akkori (1990) és a mai világ kétségkívül legfejlettebb hadserege. Lykke rámutatott, hogy a különféle viták, melyek a katonai stratégiák összehasonlításáról szóltak, azért terméketlenek és céltalanok, mert „*az almát hasonlítják össze a körtével*”, azaz nem ugyanazt értik a különféle szakírók a katonai stratégián. Lykke gyakorlatiasan közelítette meg a fogalmat, és nem vesztegette az időt a katonai stratégia legújabb (kilencedik) meghatározásának a megírására, sem megmagyarázására, helyette inkább csak az alárendelt fogalmakat tisztázta, Maxwell D. Taylor tábornokra hivatkozva. *Szerinte a stratégia a végcél, a módszer és az eszközök együttese.*

Hangsúlyozta, hogy a katonai stratégia azonban nem azonos a nagystratégiával, és világosan meg kell különböztetni a nemzeti stratégiától. A katonai stratégia mindössze egy része a nemzeti stratégiának, és nem azonos a hadművelleti stratégiával sem, mely a katonai hadművelleti tervezés és végrehajtás alapját képezi. *A katonai stratégia mindig a nemzeti stratégiát támogatja, megfelel a nemzeti politikának.* De a nemzeti politika kialakításakor mindig tekintettel kell lenni a katonai stratégia képességeire és korlátaira is.

A Lykke által kialakított fogalmi apparátust használva a katonai stratégia sokkal gyakorlatiasabban és könnyebben értelmezhető és szemléltethető. A „*végcél*” a kitűzött katonai célokat jelenti, a „*módszer*” azokat az eljárásokat és elképzeléseket, melyekkel a kitűzött végcélt igyekeznek elérni, az „*eszközök*” pedig azokat a katonai erőforrásokat (munkaerő, anyag, pénz, erő, logisztika stb.) jelentik, melyek alkalmazása szükséges a cél eléréséhez. Más szavakkal tehát *a katonai stratégia egyenlő a katonai célokkal, a stratégiai elképzelésekkel és a katonai erőforrásokkal.* Ez a fajta megállapítás rámutat a stratégia alapvető hasonlóságaira a nemzeti katonai stratégiában, a hadművelleti művészetben és a harcászatban is. Stratégáknak, haderőtervezőknek, az alakulatok parancsnokainak, de még a „*rajparancsnokoknak*” (!) is azt ajánlotta, hogy olyan módszerekkel foglalkozzanak, melyek alkalmasak a végcél elérésére az adott eszközökkel.⁸

Többen megkérdőjelezik⁹ azt az elképzelést, hogy vajon valóban része-e a katonai stratégiának a valóra váltásához szükséges eszköz, sőt még maga a NATO egyezményes terminológia is „*kifelejt*” a meghatározásból az erőforrásokat. Számukra Lykke professzor Clausewitz tábornok szavait idézi fel: az erők nagysága a stratégia életbe vágó része, „*minél gyengébb az erő, annál kisebbek legyenek a célok is*”.¹⁰

A hosszabb távú stratégiák a jövő fenyegetéseinek és biztonsági kihívásainak alapulnak, ezért az ilyen stratégiát nem korlátozza a jelenlegi katonai helyzet. A katonai stratégiák a készítő ország (szövetség) és a biztonsági megközelítés módjától függően lehetnek regionális vagy globális jellegűek. Az Amerikai Egyesült Államok például – összhangban az ország kül- és

⁷ Arthur F. Lykke: Toward an understanding of military strategy. In: Military Strategy: Theory and Application. Edited by Colonel Arthur F. Lykke, US Army War College, Carlisle Barracks, PA 17013-5050. 3.

⁸ Lykke: i. m. 4.

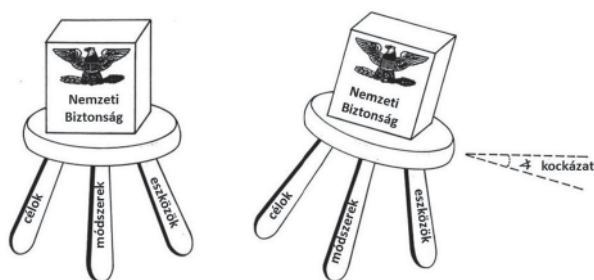
⁹ Vö.: Pekó József: A nemzeti katonai stratégiaalkotás és modernizáció alapkérdései. Hadtudomány, MHTT folyóirata, 2002. szeptember, 12. évfolyam, 3. szám. <http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2002/3/pekojosef/chapter1.htm> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 15.)

¹⁰ Clausewitz: i. m. 294.

biztonságpolitikai céljaival – egyre inkább globális jellegű katonai stratégiát készít, amely megjelenik a katonai képességek jelentős átalakításában és fejlesztésében is.¹¹

A katonai célokat (végcél) és a katonai stratégiai elképzeléseket mindig hozzá kell igazítani a rendelkezésre álló forrásokhoz. Ez a tétel megfordítva is érvényes: a politika által kijelölt végcélokhoz és a valóra váltásukhoz szükséges elképzelésekhez hozzá kell rendelni a szükséges erőforrásokat. Ha figyelmen kívül hagyjuk a katonai erőforrásokat a stratégia tervezése során, akkor úgynevezett *stratégiai képességihiánnyal* kerülünk szembe. Ez nem okoz problémát akkor, amikor hosszú távú (haderőtervezési) stratégia készül, mert mindössze segít megfogalmazni azokat az elvárásokat és követelményeket, melyekre fel kell készülni a távoli jövőben. A helyzet azonban katasztrofálissá válhat akkor, amikor folyamatban lévő művelet stratégiája nem létező katonai kapacitásokra épül fel. Ezért hadműveleti tervezés mindig csak létező és valóságos eszközrendszer figyelembevételével készül el.¹²

A katonai stratégia három eleme mint a *háromlábú szék lábai* teremtik meg a stratégia egyensúlyát. Ideális esetben a katonai célok (végcél), a stratégiai koncepciók (módszer) és a rendelkezésre álló források (eszközök) megfelelnek egymásnak, és a stratégia egyensúlyban van. Kedvezőtlen körülmények között, ha a kijelölt források nem elégségesek a koncepció valóra váltásához, vagy a szövetségi elkötelezettségek meghaladják a stratégiai koncepció határait, akkor a stratégia „megbillen”. A billenés mértéke azt mutatja, hogy milyen mértékben került veszélybe a katonai célok elérése. Bizonyos dőlésszög után az egész stratégia megvalósítása „felborul”, és komoly katonai kudarccal vagy súlyos veszteséggel kell számolni. A katonai felső vezetés feladata a civil politikusok figyelmét felhívni arra, hogy a stratégia összetevői (széklábai) nem csak egyszerűen léteznek, de kölcsönösen hatnak egymásra és egyensúlyban kell lenniük. A katonai vezetők felelőssége az, hogy elmagyarázzák a politikusoknak, ha a katonai stratégia kibillent az egyensúlyából, és rávilágítsanak arra, hogy az aránytalanság milyen kockázattal és következményekkel jár.

1. ábra A katonai biztonság három összetevőjének egyensúlyban kell maradnia (Fordította és szerkesztette a szerző)

Forrás: Arthur F. Lykke: *Toward an understanding of military strategy*. In: *Military Strategy: Theory and Application*. Edited by Colonel Arthur F. Lykke, US Army War College, Carlisle Barracks, PA 17013-5050, 6–7.

Lykke a katonai stratégiaalkotási modelljét a Carter-adminisztráció¹³ idejéből származó példán vezeti le. A Carter-doktrína világosan leszögezte, hogy az Amerikai Egyesült Államok életbe vágó nemzetbiztonsági érdeke a Perzsa (Arab)-öböl ellenőrzése. Új katonai stratégiát kellett készíteni, amely ezen az új politikai doktrínán alapul. A politikai „végcél” katonai szempontból a Hormuzi-szoros átjárhatóságának (hajózhatóságának) biztosítását, kulcsfontosságú olajmezők, finomítók és kikötők védelmét jelenti. A katonai cél eléréséhez

¹¹ Lykke: i. m. 4.

¹² Uo.

¹³ James Earl „Jimmy” Carter Jr. (1924–) Nobel-békedíjas amerikai politikus, Georgia állam kormányzója, majd 1977–1981 között az Amerikai Egyesült Államok 39. elnöke.

több stratégiai koncepció is kínálkozott. A legbiztonságosabb változat egy öbölkrízis esetén a hazai területen állomásozó, felkészített és felszerelt, a stratégiai tartalékokból képzett gyorsreagálású erők átcsoportosítása lenne. De vajon rendelkezésre állt-e megfelelő katonai forrás, azaz stratégiai légi és tengeri szállítóképesség a térségbe? A stratégiai három összetevője (a Lykke-szék lábai) nem voltak egyensúlyban. Melyik lábat kell kiigazítani? A szükséges erők szállíthatóságának kialakítása még évekig tartott volna, de a stratégiai cél elérése már sürgető szükségként jelentkezett. Ezért bölcsen az a döntés született, hogy a stratégiai koncepciót (a módszert) igazítják a másik két lábhoz, azaz amerikai erőket telepítenek a térségbe addig, amíg fel nem készül a hadsereg egy robusztus stratégiai tartalékerő átszállítására a Perzsa (Arab)-öbölbe.¹⁴

Lykke katonai stratégiaalkotási elmélete rámutat arra is, hogy a katonai stratégia nem statikus. Léteznek deklarált és valóságos katonai stratégiák. A deklarált stratégiák megkönnyítik a saját erőket tervező és irányító vezetőknek, hogy eligazodjanak a politikai szándékok között, útmutatást kapjanak tevékenységük irányairól, ugyanakkor ötleteket adhatnak az ellenfeleknek is arra, hogyan építsék fel saját (egyáltalán nem biztos, hogy nyilvános) stratégiájukat. Másfelől pedig a deklarált elsődleges stratégia kudarca esetére készen kell lennie egy tartalék stratégiának is, amely reális alternatívája az elsőnek. Harmadrészt pedig a gyorsan változó biztonságpolitikai kihívások megkövetelik, hogy a politikai célok is alkalmazkodjanak hozzájuk, és így az azokat valóra váltó katonai stratégiának is rendszeresen meg kell változnia.¹⁵

A STRATÉGIA FOGALMÁNAK VERTIKÁLIS ÉS HORIZONTÁLIS KITERJESZTÉSE

David Jablonsky¹⁶ – az amerikai stratégiaalkotás másik kiemelkedő személyisége – elismeri professzortársa praktikus definícióját, amelyet szerinte nemcsak a katonai stratégiára, hanem a stratégiára általában is alkalmazni lehet. Jablonsky felfogása szerint ugyanis a stratégia: „Kiszámított kapcsolat a célok és az eszközök között.”¹⁷ A Lykke-féle fogalom különösen az amerikai katonatisztek körében örvend nagy népszerűségnek, akik szeretik a világosan strukturált, letisztázott, „teendő listája” típusú felsorolásokat, mint például az ötpontos harcarparancs vagy a METT-TC¹⁸ típusú helyzetértékelés. Ugyanakkor figyelemmel kell lenni arra is, hogy a stratégia kognitív, tudományos megközelítésének is vannak korlátai.

A tudomány alapvető módszere az analízis, a fogalom elemeire bontása és az elemek vizsgálata külön-külön. Ez a fajta megközelítés a stratégia esetében gyakran zsákutcába vezet. Jomini¹⁹ például, aki a stratégiai tanulmányokat mindig igyekezett didaktikus előírásokká redukálni, következetesen figyelmen kívül hagyott olyan tényeket, jelenségeket, melyek nem

¹⁴ Lykke: i. m. 5.

¹⁵ Lykke: i. m. 7.

¹⁶ David Jablonsky a US Army War College biztonsági tanulmányok professzora. Egyetemi diplomát a Bostoni Egyetemen és a Kansasi Egyetemen szerzett. Doktori disszertációját az európai történelemből írta.

¹⁷ David Jablonsky: *Why is strategy difficult?* 2nd Edition, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, September 30, 1992, 1.

¹⁸ METT-TC: Mission, Enemy, Troops, Terrain, Time available, Civil consideration. Az akroníma magyarul: ellenség, harcfeladat, idő, napszak, terep, civilek, saját erők (EHINTCS).

¹⁹ Antoine-Henri Jomini (1779–1869) svájci tiszt, később francia, majd orosz tábornok, a napóleoni idők hadművészetének legünnepeltebb katonai gondolkodója.

2. ábra A stratégia vertikális kapcsolata (Fordította és szerkesztette a szerző)

Forrás: David Jablonsky: *Why is strategy difficult? 2nd Edition, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, September 30, 1992, 1.*

illeszkedtek elméletei közé.²⁰ A stratégiai gondolkodás tehát nem egyszerűen tudomány – állítja Jablonsky –, hanem tudományos alapokon nyugvó „szabad és kreatív tevékenység”.²¹ Álláspontját Clausewitz véleményével is alátámasztja: a stratégiai elméleteknek nem feladata, hogy örök érvényű szabályokat, törvényszerűségeket állapítsanak meg. Az elméletek mindössze keretet adnak a valóságról való gondolkodásnak, igazi feladatuk annak feltárása, hogy melyek a stratégia tárgyának az állandó tényezői, azaz abszolútumai, és melyek az átmeneti jelenségek, valamint rámutassanak az ezek között fennálló kapcsolatokra.²² Clausewitz gondot fordított arra is, hogy elméleteinek érvényességét folyamatosan próbára tegye. „Mint ahogy néhány növény is csak akkor hoz gyümölcsöt, ha nem túl hosszú a szára, a gyakorlati tudományban sem szabad az elmélet leveleit és virágait túl magasra növeszteni, hanem ügyelni kell arra, hogy közel tartsuk őket saját termőtalajukhoz, a tapasztalathoz.”²³

Clausewitz gondolkodásának középpontjában a háború *politikai jellegének* a felismerése áll. „...megengedhetetlen és káros az a nézet, miszerint egy nagy hadiesemény vagy ennek tervezése tisztán katonai szempontból volna megítélhető. Sőt értelmetlen gyakorlat az (is), amikor a kabinetek a háború tervezésekor katonákat kérnek fel, hogy tisztán katonai szempontból ítéljenek.”²⁴ Elmélete szerint a háború nem elszigetelt autonóm jelenség, hanem *a politikai célok elérésének az eszköze*. Ebből következően a politikai vezetésnek kell meghatározni a katonai stratégiai célokat, a katonai stratégiai célok pedig a taktikai célokat determinálják: „...a harcászat a csapatok alkalmazásának tana az ütközetben, a hadászat pedig az ütközetek alkalmazásának tana a háború végső céljait tekintve.”²⁵ Természetesen a politikai vezetésnek figyelemmel kell lennie a célok meghatározásakor a rendelkezésre álló katonai erőforrásokra is. Ez a viszony kölcsönös: nemcsak a hadseregnek kell elfogadnia, ha a politika csak részlegesen hajlandó mozgósítani az ország erőforrásait, de a politikának is meg kell elégednie a kitűzött célok részleges teljesítésével vagy módosításával, ha nem adja meg e célok eléréséhez szükséges eszközöket. Clausewitz a stratégia abszolútumai közötti állandó összefüggésre mutatott rá ezzel a gondolattal, és elkerülte azt, hogy elmélete merev és rugalmatlan legyen, mely nem képes a fejlődésre.

²⁰ John Shy: Jomini. In: Veszprémy László (szerk.): A korai stratégiai gondolkodás. Tanulmányok. Zrínyi Kiadó, 2005, 235.

²¹ Jablonsky, i. m. 4.

²² Peter Paret: Clausewitz. In: Veszprémy László (szerk.): A korai stratégiai gondolkodás. Tanulmányok. Zrínyi Kiadó, 2005, 253.

²³ Clausewitz. i. m. 35.

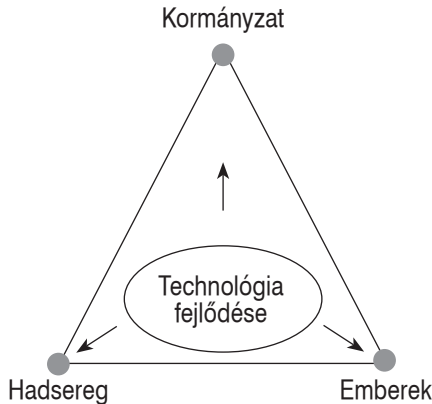
²⁴ Clausewitz: i. m. 670.

²⁵ Clausewitz: i. m. 105.

A 19. században a hadművészet középső szintje, a hadművelleti művészet még nem létezett.

Clausewitz másik gondolata a háború három fő tényezőjére vonatkozik. Vezérelve az, hogy „mindig hármasságban gondolkodjunk”, mégpedig: erőszak és szenvedély; bizonytalanság, véletlen és valószínűség; politikai cél és hatás.²⁶ Clausewitz e három tényezőt a társadalom meghatározott csoportjaihoz társította az alábbiak szerint:

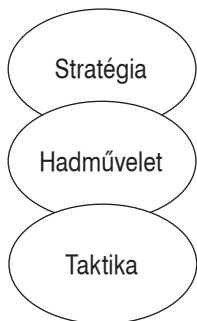
erőszak és szenvedély → emberek
 bizonytalanság és véletlen → katonai vezetők és a hadsereg
 politikai cél és hatás → kormányzat

3. ábra A technológia fejlődése kibővíti a háború három tényezőjét (Fordította és szerkesztette a szerző)

Forrás: David Jablonsky: *Why is strategy difficult?* 2nd Edition, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, September 30, 1992, 4.

Clausewitz nem láthatta előre, hogy az a kor, amelynek hajnalán élt, az ipari forradalom kora, gyökeresen változtatja meg a hadviselést, a szállítást és a társadalmat. Európa népessége megnőtt, ezzel párhuzamosan növekedett a városi lakosság aránya. A hagyományos életmód megszűnésével a társadalom új értékeket, új identitást keresett magának, ez vezetett a nacionalizmus megjelenéséhez. A korban jelentősnek mondható közoktatás megjelenése növelte az írni és olvasni tudó emberek arányát, ami egyenesen vezetett el a politikai tanok és nézetek szélesebb körű elterjedéséhez, és ennek anomáliájaként a tömegek egyszerűbb befolyásolásához, manipulálásához. Ezek a folyamatok magukkal hozták a társadalmak demokratizálódását és a kormányzati felelősség megosztását is az egyre szélesebb néptömegekkel. Megszűnt a kormányzatoknak az a törekvése, hogy a népet távol tartsák a hadseregtől. Sőt a haza fegyveres védelme már közügy lett, valamennyi polgár érdeke. Az ipari forradalom megváltoztatta a haditechnikát is, egyre bonyolultabb szerkezetek és eljárások

jelentek meg, ami megkövetelte az iskolázottabb emberi erőforrást. A katonai szállítások több mint ezeréves jellege (gyalogmenet és ló vontatta szekerek) drámaian megváltozott a vasút és az autó megjelenésével. Ez megnövelte a stratégiai szállítások és a taktikai mozgások gyorsaságát, így nagyobb hadseregek nagyobb távolságokra jutottak el, ezzel fokozva a háború ütemét és méretét.²⁷

4. ábra A stratégia kiterjesztése (Fordította és szerkesztette a szerző)

Forrás: David Jablonsky: *Why is strategy difficult?* 2nd Edition, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, September 30, 1992, 8.

²⁶ Clausewitz: i. m. 55.

²⁷ Jablonsky: i. m. 11.

Ezek a technológiai változások eltávolították egymástól a háború három tényezőjét. A katonai szakma specifikussá vált, a politikai vezetők már nem voltak képesek megérteni és irányítani a katonai vezetőket. A konzervatív katonai vezetők számára viszont nem volt világos a technológiai fejlődés társadalmi, gazdasági, politikai jelentősége, de sokszor még a technikai fejlődés katonai-harcászati jelentőségét is tévesen ítélték meg (pl. géppuska és a frontális roham). A tömegek növekvő iskolázottságuk miatt már érzékennyé és befogadóképessé váltak új eszmékre és gondolatokra, és a világtörténelem során talán még sosem voltak ennyire könnyen mozgósíthatóak és befolyásolhatóak, akár saját kormányuk érdekében, akár saját kormányuk ellen. Az egymástól eltávolodott három tényező alapján – kombinálva az első világháború harcászati tehetetlenségével – úgy tűnt, hogy Clausewitz elméletét a háború és a politika összefüggéseiről megcáfolta a háború. Az ütközetek ugyanis már nem mindig szolgálták a háború politikai céljainak elérését, csak újabb felesleges veszteségeket jelentettek, és magát a háborút sem mindig a katonai sikerek döntötték el végső soron. Valójában azonban ezek a tapasztalatok nem mondtak ellen Clausewitz elgondolásának, éppen ellenkezőleg, igazolják az elmélet életképességét azzal, hogy a tapasztalatok alapján *a háború és a politika kapcsolata tovább bővíthető*, már nemcsak vertikálisan, hanem horizontálisan is értelmezhetővé vált.

Jablonsky professzor rámutat a stratégia vertikális értelmezésének kibővülésére, és egy új, horizontális dimenzió megjelenésére is. Az első világháborúban született meg a stratégiai célokat a harcászati tevékenységekkel összekötő *hadműveleti szint* (→ vertikális kibővülés) és a politikai szintet felváltotta a sokkal szélesebb *nemzeti stratégia* (→ új horizontális dimenzió). Az Amerikai Egyesült Államok Védelmi Minisztériuma eszerint határozta meg a nemzeti stratégiát már 1915-ben (!): „*A nemzet politikai, gazdasági, pszichológiai és a fegyveres erők alkalmazásának művészete és tudománya, háborúban és békében a nemzeti célok biztosítása érdekében.*”²⁸

A nemzeti stratégia tehát nemcsak a katonai erőt és a katonai stratégiát foglalja magában, hanem a nemzet erejének egyéb elemeit is: a gazdasági, a pszichológiai és a politikai erőt is. A katonai stratégia természetesen döntő jelentőségű, de többé már nem választható el a nemzeti stratégia egyik elemétől sem. Az egymáshoz ezer szállal kötődő nemzeti stratégia elemeit már nem lehet tudományos analízisnek alávetni és egymástól elkülönülten tanulmányozni. Eccles admirális²⁹ ezt nevezte a stratégia „kődének”. A nemzeti stratégiát csakis mint egészet lehet szemlélni, egymástól nem választhatóak el. Az első világháborúban két vesztes hatalom példáján keresztül is szemléltethető kölcsönhatásuk és különválasztásuk tragikus következménye.

A legyőzhetetlen német hadsereg és a német katona mítosza az 1870-es porosz–francia háborúban született meg (→ pszichológiai erő). A német vezérkar – a valóságnak megfelelően – a hadsereg harci erejét és morálját magasabbra értékelte ellenfeleinél (→ katonai erő), és a katonai tervek, melyeket Franciaország megszállására készítettek, a nemzeti stratégiának

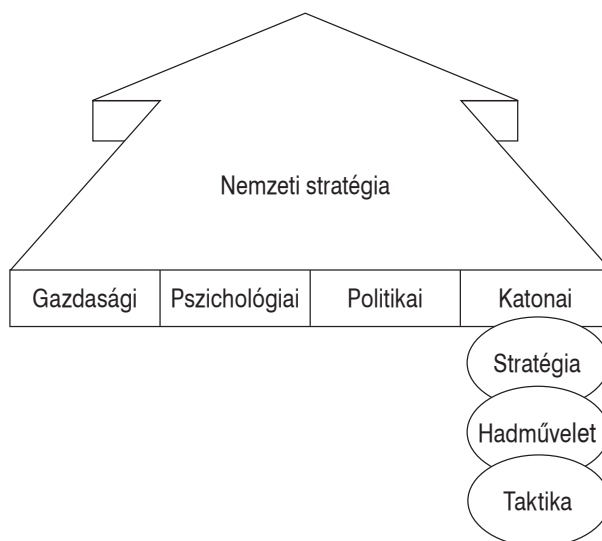
²⁸ Jablonsky: i. m. 19.

²⁹ Henry E. Eccles ellentengernagy (1898–1986) a '30-as években több tengeralattjáró parancsnoka volt, a második világháborúban egy romboló kapitányaként harcolt a Csendes-óceánon. A Jáva-tengeri csatában megsebesült, felépülése után elvégezte a Naval War College-ot, majd a csendes-óceáni hadszíntér előretolt flottabázisokért felelős igazgatója lett. Az általa igazgatott terület kulcsfontosságú volt a „szigetről szigetre ugrások” néven ismert hadműveleti stratégia megvalósításában. A világháborút követően tanított a Naval War College-on és több hajóparancsnoki beosztást látott el. Utolsó beosztásában a NATO Szövetségi Erők Dél-európai (Nápoly) Parancsnokság logisztikai törzsfőnökhelyettese, egyben az Amerikai Egyesült Államok Földközi-tengeri Flottájának logisztikai főnöke.

5. ábra A stratégia horizontális és vertikális értelmezése: a nemzeti stratégia (Fordította és szerkesztette a szerző)

Forrás: David Jablonsky: *Why is strategy difficult?* 2nd Edition, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, September 30, 1992, 9.

csak erre a két elemére épültek: a pszichológiai és a katonai erőre. A német vezérkar azonban figyelmen kívül hagyta azt, hogy nem egyetlen hadjáratot kell megnyerni, hanem a háborút.³⁰ A német katonai vezetés mindig is törekedett arra, hogy megőrizze a háború irányításának a jogát saját szakterülete számára és kirekessze belőle a politikát³¹ (→katonai erő). A háború kezdetén elért katonai sikereket nem sikerült politikai győzelemmé alakítani, a műveletek lelassultak, végül a frontok teljesen megmerevedtek. A németek reményei a háború gyors katonai megoldására szertefoszlottak, és a háború hatalmas veszteségekkel járó, felőrlő anyagcsaták sorozatává alakult át. A gazdaságilag kimerült Németország (→gazdasági erő) nem bírta a kétfrontos háború nyomását, amit tovább fokozott, hogy 1917-ben az Amerikai Egyesült Államok háborúba lépett, és megjelent a nyugati fronton. 1918-ban jelentősebb katonai kudarc nélkül egyszerűen összeomlott a nyugati front, és Németország elveszítette a háborút.

A másik példa az Orosz Birodalomra vonatkozik. A pánszlávizmus (→pszichológiai erő) eszméjétől áthatott kormányzat és a katonai vezetés (→háború tényezői) nem vette figyelembe azt, hogy már a világháborút megelőzően is fenyegető jelei voltak a birodalom politikai gyengeségének, az orosz nemzeti érzelmeket háttérbe szorító szociális elégedetlenségnek és a tömegek befolyásolására képes eszmerendszer fenyegető előretörésének (→politikai erő). A háború hatalmas embervesztései, az egyébként is gyenge és fejletlen gazdaság teljes kimerülése (→gazdasági erő) felerősítették a társadalmi feszültségeket. Oroszország alkotmányos berendezkedése nem tette lehetővé a fokozatos demokratikus változásokat, és megrendült az oroszok feltétlen bizalma és odaadása a „cár atyuska” (→pszichológiai erő) iránt is. Az 1917-ben kitört forradalom után Oroszország gyakorlatilag elvesztette a háborút, noha a győztes antanthatalmak oldalán lépett be a világháborúba, de a németekkel kötött breszt-litovszki béke és az Orosz Birodalom megszűnése az első világháború legnagyobb vesztesévé tette.

(A tanulmány 2., befejező részét folyóiratunk 2016/3. számában közöljük – a szerk.)

³⁰ Jablonsky: i. m. 22.

³¹ Helmuth Karl Bernhard von Moltke (1800–1891) kiváló német stratégia azt mondta erről, hogy „a politikusoknak el kell hallgatniuk abban a pillanatban, ahogy a mozgósítás megkezdődik...”.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Barakonyi Károly: *Stratégiai döntések*. 2. kiadás, Strategy-XL Bt., Pécs, 2004.
- Clausewitz, Carl von: *A háborúról*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013, ISBN 978 963 327 599 3.
- Csiki Tamás: *A stratégiai dokumentumok rendszere*. Nemzet és Biztonság. Biztonságpolitikai Szemle, 2008. szeptember.
- Deák János: *A katonai stratégiák változásai és fejlődésük lehetséges irányai*. Hadtudomány, 2008/1. sz.
- Forgács Balázs: *A hadikultúra fogalmának historiográfiája. II.* Hadtudományi Szemle, 2009/3. szám. Hadtudományi lexikon. MHTT, Budapest, 1995, ISBN 963 04 5226x.
- Jablonsky, David: *Why is strategy difficult?* 2nd Edition, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, September 30, 1992.
- Katonai lexikon. Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, Budapest, 1985, ISBN 963 326 178 3.
- Katonai terminológiai értelmező szótár. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015, ISBN 978 963 327 646 4.
- Lykke, Arthur F., Jr.: *Toward an understanding of military strategy*. In: *Military Strategy: Theory and Application*. Edited by Colonel Arthur F. Lykke, Jr USA Retired, US Army War College, Carlisle Barracks, PA 17013-5050.
- Mráz István: *A stratégiai vezetés és problémamegoldás a Magyar Honvédségben*. Repüléstudományi Közlemények, 2000/2. szám.
- Paret, Peter: *Clausewitz*. In: Veszprémy László (szerk.): *A korai stratégiai gondolkodás. Tanulmányok*. Zrínyi Kiadó, 2005.
- Pekó József: *A nemzeti katonai stratégiaalkotás és modernizáció alapkérdései*. Hadtudomány, MHTT folyóirata, 12. évfolyam, (2002. szeptember)3. szám. <http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2002/3/pekojosef/chapter1.htm>.
- Shy, John: *Jomini*. In: Veszprémy László (szerk.) *A korai stratégiai gondolkodás. Tanulmányok*. Zrínyi Kiadó, 2005, ISBN 963 327 398 6.
- Szegő László: *Az Amerikai Egyesült Államok stratégiai kultúrája*. Hadtudomány, 24. évfolyam (2014. március) 1–2. szám.
- Szegő László: *Az amerikai stratégiaalkotás modellje*. Hadtudományi Szemle, 4. évfolyam, 1. szám.
- Szegő László: *Az amerikai stratégiai kultúra napjaink katonai konfliktusaiban*. Hadtudományi Szemle, 7. évfolyam 1. szám.
- Veszprémy László (szerk.): *A korai stratégiai gondolkodás. Tanulmányok*. Zrínyi Kiadó, 2005, ISBN 963 327 398 6.